

Українсько-польські прізвиськові стереотипи

Ukrainian-Polish nickname's stereotypes

У статті здійснено співставний аналіз українських і польських прізвиськ, указано на виразні українсько-польські стереотипи у виборі номінативного інструментарію, мотиваційної характеристики, тотожних лексем і словотвірних формантів, присутності конотативного наповнення та функціональної природи неофіційних антропонімів. Запропоновано невеликий теоретичний огляд до специфіки прізвиськотворення польських й українських ономастів, подано коментарі до термінологічних понять.

Ключові слова: українські прізвиська, польські прізвиська, стереотип, неофіційний антропонім.

The article analyzes comparable Ukrainian and Polish nicknames listed on expressive Ukrainian-Polish stereotypes in choosing nominative instruments, motivational characteristics identical tokens and derivative formants, the presence of connotative content and functional nature of unofficial anthroponims. A small overview of the theoretical to the specific nicknames Polish and Ukrainian researchers, submitted comments to the terminological concepts.

Key words: Ukrainian nicknames, Polish nicknames, stereotype, unofficial anthroponim.

У розмовному контексті серед власних особових іменувань виразно пре-валюють прізвиська – неофіційні одно – чи багатокомпонентні антропоніми, що виконують ідентифікаційну функцію, часто вказують на характерну рису, що вирізняє денотата серед інших, здебільшого мають негативну конотацію. Диференціюючи функціональні чинники прізвиськ, українські науковці акцентують на таких: чисельність, різноманітність, мінливість [Чучка 2008]; ознака додаткового імені, обов'язкова вмотивованість, номінативно-ідентифікаційно-диференційна функція [Дуйчак 1994]; асоціативний характер [Чорненький 1997]; витвір народу [Чабаненко 1976]; різновид фольклору [Крыжановская 1984]; як стислий текст [Федотова 2008]. Польські дослідники додають такі ознаки: наявність емоційного забарвлення М. Біолік [Biolik 1997], додаткова назва, має іронічний характер, епітет (С. Гала) [Gala 1981], економ-

ний спосіб вираження поглядів, свідчень про осіб, які не є учасниками розмови (І. Луц) [Łuc 2004], неофіційне факультативне окреслення, що служить для відрізнєння особи з групи осіб (М. Руткевіч) [Rutkiewicz 1998], жива ономастична категорія (С. Вархол, Л. Завітковська) [Warchoń 1977], потреба відрізнєння від себе людей і родичів з тими самими іменами і прізвищами (С. Круліковська-Томашевська) [Królikowska-Tomaszewska 1977] тощо. До прізвиць часто приписують окреслення «як», «бути як», «на кшталт», «бути подібним до» [Łuc 2004, 113].

За свідченням польських науковців, особлива роль належить прізвищам в учнівських середовищах, де вони заступають імена і прізвища, виникають спонтанно, нетривалі, залежні від класу і школи, в якій функціонують і поза нею переважно не знані і не вживані [Biolik 1997, 195]. Цю саму тенденцію бачимо і в українських прізвищах, характерних шкільним спільнотам.

В українській мові продуктивно функціонує термін *прізвисько*. У говірках уживані форми *в'уличне прізвисько*, *прізвиське в'улицьке*, *меню́ха* || *миню́ха* || *миню́ша* (зі значенням 'образливе прізвисько'). Трапляються словотвірні варіанти *применю́ха*, *меню́х*. У деяких населених пунктах на позначення прізвиська вживають термін *прізвище*, *фамілія*, *видумка*. У говірці с. Рівне Любомльського р-ну Волинської обл. виявлено полонізм назвісько у значенні 'прізвисько'. На позначення неофіційних антропонімів уживані також терміни. Для молодіжної комунікації характерні жаргонізми *клічка* || *клічка*, *клик'уха* || *клік'уха*, *клик'учка*, *поганя́ло*, а також *сільські клічки*. У деяких говірках виявлено специфічні синоніми: *прізва*, *віслови*, *псевдо*, *візвиська*, *псевд'оніми*, *відірки*, *тутулі*. У польській мові зазвичай послуговуються терміном *przezwiseko* на окреслення індивідуальних неофіційних антропонімів, і *przydomek* для визначення сімейно-родових назв. Дослідники вказують на існування близьких понять *wyzwisko*, *ksywa* || *ksywka* (означає однаково *pseudonim*, як і *przezwiseko*) [Słownik języka... с. 132]. Під діалектним впливом *przezwiseko*='nazwisko', *nazwisko*='przezwiseko'. Близькими до прізвиць подають терміни *szpicmiana*, *przezwy* (Р. Мрузек). Крім того, Р. Мрузек стверджує, що прізвиська потрібно подавати у фонетичному записі говіркою [Mrózek 1975].

Сучасні й давні вуличні найменування в українській і польській мовах – унікальні антропонімні одиниці, які, з одного боку, не кодифіковані, здатні до варіативності, мінливості, тимчасовості, а з іншого – регламентовані певними лексичними й словотвірними нормами, засвідчують архаїчні явища і новотвори. Одні з них побутують недовго, інші – десятиліттями й переходять із покоління в покоління. Крім того, серед прізвиць засвідчена синонімія, що не властива іменам і прізвищам, адже одна людина може мати по декілька близьких за значенням вуличних імен.

В українській ономастиці до сьогодні немає одностайної думки щодо віднесення до розряду прізвиць відіменних та відпрізвищевих утворень. Польські

науковці трактують такі назви як неофіційні антропоніми. Зокрема, до розряду неофіційних антропонімів Л. Томчак відносить всі неофіційні назви осіб: а) прізвиська; б) розмовні форми імен; в) жіночі утворення, в тому числі говіркові форми; г) патронімічні найменування; ґ) територіальні та етнічні окреслення особи. Причому дослідниця вважає прізвиськами лише відапелятивні неофіційні назви [Tomczak 1992].

Часто спостерігаємо, що ім'я чи варіант імені людини має тенденцію до пересмислення, втрачаючи свою внутрішню форму і набуваючи конотативного характеру. Це явище зазвичай відбувається при наявності серед носіїв імен-тезок, тому послуговуються модифікованим ім'ям, яке ідентифікує людину в колективі, виконуючи функцію прізвиська. Такі назви можуть мати як нейтральний характер, виступаючи лише диференціюючим чинником, так і мати зневажливий, насмішкуватий характер.

Прізвиська, утворені від прізвищ, теж мають двояку природу. З одного боку, вони не містять оцінного компонента і виконують лише номінативно-комунікативну функцію, з іншого – вибудовані на основі асоціацій, словесних перекручень із залученням зневажливої конотації. Роль прізвиська може виконувати відкатойконімне чи відетнонімне найменування, якщо при цьому присутня безпосередня вказівка на особу і воно ідентифікує конкретного носія в одному населеному пункті.

Ідентичність природи прізвиськ, їх типологічного статусу і функціональних можливостей свідчать про наявність однакових мотивів антропонімної номінації в українських і польських прізвиськах. У кількісному плані переважають неофіційні найменування, похідні від імені чи прізвища носія, а також ті, що вмотивовані зовнішніми рисами та специфікою мовлення людей. Менш поширені назви за внутрішніми особливостями, випадком чи подією в житті носія, територіальною належністю, родом заняття і професією, оскільки появу таких мотивів називання в прізвиськах зумовлює не виразна помітна ознака, а значно ширші відомості про людину. Стереотипи виявляємо не лише у наявності однакових номінативних мотивів, але й у використанні ідентичних формантів, похідних форм, тотожних апелятивів як твірних основ неофіційних іменувань людей.

Усі неофіційні найменування розподілено на антропоніми з прямою і непрямою номінацією. Вуличні антропоніми з прямою номінацією – це назви, що виражають безпосередню характеристику людини за зовнішніми чи внутрішніми рисами (укр. *Носáч, Зану́да*; пол. *Chudy, Biały*), мовленням (укр. *Швóкал, Шепеля́йло*, пол. *Bebla, Belkot*), родом заняття (укр. *Аґронóм, Ковáль*, пол. *Kowal, Medyk*), віантропонімні похідні (*Андрило, Герасим* < Герасимчук; пол. *Andzia* < *Andrzejewski, Dec* < *Decyuk*). Непряма номінація в прізвиськах зреалізована найчастіше на основі метафоричного, метонімічного чи асоціативного зв'язку. У процесі появи неофіційного номена метафоризується те, що пов'язано з базо-

вим контекстом: здебільшого фауно- і флорономени (укр. *Заєць, Качка, Дуб*; пол. *Kogut, Kaczka, Królik, Kapusta*), реалії господарського побуту (укр. *Дишель, Коцюба*, пол. *Szklanka, Torba*), назви страв чи продуктів (укр. *Сардэлька, Варэник*; пол. *Bułka, Hamburgier*), етноніми (укр. *Жид* ‘скупий’, пол. *Cygan*) і т. ін.

Серед неофіційних антропонімів, похідних від власних особових імен, засвідчені різні іменні категорії: пейоративні та гіпокористичні форми чоловічих і жіночих імен, запозичення, номінації, зумовлені різноманітними асоціативними процесами. Як і в польських, так і в українських неофіційних антропонімах, мотивованих власними особовими іменами, побутують різноманітні говіркові відіменні модифікації, утворені переважно однаковими формантами, пор. пол. *Adameczek* < Adam, *Bronieczek* < Broniek, *Michaluś* < Michalek, *Michaś*, *Bożymiak* < Bożym, *Lisek* < Lis, *Mańczyk* < Mańko, *Staszeńko* < Stach, *Piotrzyna* < Piotrek, *Bartuszk* < Bartek [Warchoń 1977, 108–109]; укр. *Аркашик* < Аркаша < Аркадій, *Кондратик* < Кіндрат, *Тихончик* < Тихон(ко)(ець) < Тихін (діалектні форми *Лук'янець* < Лук'янець < Лук'ян), *Мартинко* < Мартин, *Андрусь* < Андрій, *Микусь* < Микола, *Миколушка* < Микола.

Явище тезоназивання, присутнє навіть серед прізвищ, спричинило до появи одиниць із диференційним окресленням – прізвиськ. Прізвиська, вмотивовані прізвищами, оригінальні з фонетико-словотвірною та лексико-семантичного боку, вони близькі до “мовних забавок” на ґрунті місцевих говірок. Як зазначає М. Біолік, у результаті словотвірної модифікації прізвищ відбувається творення прізвиськ, близьких до апелятивів [Biolik 1997, 195], пор. пол. і укр. прізвиська: *Бос* < Босак, *Кім* < Котик, *Катер* < Катеринчук; *Flakon* < Falkowski, *Osiol* < Osiekowski [Biolik 1997, 198]

У системі неофіційного називання виявлено найменування, твірною базою для яких слугували усічені (інколи редериваційні) прізвищеві основи. Такі неофіційні назви створюють з метою легшої і швидшої вимови. Виявляємо найтипівші способи творення відпрізвищевих прізвиськ:

– усічення прізвищевих основ, тотожні з власними особовими іменами: укр. *Гапон* < Гапонюк, *Герасим* < Герасимчук, *Гриша*, *Гринь* < Гриценя; пол. *Andzia* < Andrzejewski, *Jasiek*, *Jasiu* < Jasiński, *Bulak* < Bułakowski [Biolik 1997, 198];

– усічення кінцевої частини прізвища, інколи з перифразою: укр. *Катер* < Катеринчук, *Козлік* < Козловський, *Плід* < Плодік; пол. *Baran* < Baranowski, *Bańka* < Bańkowski, *Dzik* < Dzikczak, *Grab* < Grabkowski, *Osa* < Osowska, *Młyn* < Młynowski [Biolik 1997, 198];

– усічення початкової частини прізвища: укр. *Жук* < Папезжук, *Савула* < Осавула; пол. *Bryła* < Stabryła, *Wodna* < Nawodna [Biolik 1997, 200];

– додавання суфіксів: *Мацькó* < Мац, *Мотóрчик* < Моторний; пол. *Buras* < Bury, *Komarek* < Комар, *Pindus* < Pinda, *Foksik* < Foks [Biolik 1997, 199];

– заступлення кінцевої частини іншим суфіксом: укр. *Бабедф* < Бабеляс, *Головастік* < Головатий, *Гусачок* < Гусак; пол. *Baniak* < Banius [Biolik 1997, 199];

– усічення з метою словесної економії: укр. *Бодін* < Бодінський, *Дина* < Динько, Денисюк, *Каць* < Кацевич; пол. *Dec* < Decyk, *Zuk* < Zuzak, *Tums* < Tumens [Biolik 1997, 199];

– заміна звуків (римовані форми): пол. *Toboka* < Табака, *Miksa* < Niksa, *Diakub* < Jakub [Biolik 1997, 199]. Цю особливість фіксуємо в українських прізвиськах, похідних від власних особових імен: *Банан* < Руслан, *Болік* < Толік, *Бунка* < Любка, *Карась* < Тарас. Прізвиська-рими – своєрідна мовна гра у молодіжній комунікації.

У твірній базі вуличного найменування трапляються особові назви, утворені шляхом асоціативного зближення із загальноновживаними лексемами: укр. *Бунка* < Вишняк, *Деркач* < Віник, *Джмелік* < Шмільов, *Кракра* < Ворон; пол. *Blacha* < *Żelazny*, *Nagrada* < Oskar, *Karabin* < Strzelec, *Ryba* < Jesiotr [Biolik 1997, 203], *Szklanka* < Kielich [Warchoń 1977, 105]. Такі прізвиська вказують на виняткову фантазію і мовотворчість українського і польського народів.

У номенклатурі українських і польських прізвиськ виявлено найменування, вмотивовані іменами та прізвищами відомих осіб. Твірною базою цих антропонімів слугували імена та прізвища людей, лише популярних у свідомості мовців, пор. укр. *Ленін* ‘лисий’, ‘по батькові Ілліч’, *Сталін* ‘з вусами’, ‘сердитий’; пол. *Lenin* ‘подібний’, *Stalin* ‘схожий’ [Biolik 1997, 204]; укр. *Адольф* ‘який вже кілька років підряд їздить відпочивати в Німеччину’ [СППУ I, 204] і пол. *Adolf* ‘подібний до Гітлера’ [Biolik 1997, 204], укр. *Ісус* ‘має довге волосся’ [СППУ II, 9] і пол. *Jezus* ‘носить довге волосся’ [Biolik 1997, 204]; укр. *Казанова* ‘неодружений сорокарічний чоловік’ [СППУ II, 22] і пол. *Kasanova* ‘завжди елегантно виглядає’ [Biolik 1997, 204]. Виявлено інші номінації подібної мотивації: укр. *Гімлер* ‘за особливістю зачіски’, *Тарзан* ‘лазить по деревах’, *Термінатор* ‘має міцну статуру’; пол. за подібністю до однойменних осіб: *Etwis*, *Muminek*, *Gumis* [Biolik 1997, 204].

Вуличні антропоніми, вмотивовані зовнішністю носія, – найбагатший клас індивідуальних особових назв. Номінативним мотивом здебільшого стає релевантна ознака. У народно-побутових назвах яскраво відображені особливості структури тіла людини: зріст, повнота, худорлявість. Серед прізвиськ найповніше зреалізовані опозиції “високий(а) – низький(а)”, “худий(а) – повний(а)”. Зазвичай прізвиська за зовнішніми особливостями містять негативну характеристику – підкреслюють якусь ваду носія. Вони можуть поставати як відапелятивні деривати атрибутивного типу. Серед цього розряду прізвиськ найбільше поширені назви, що характеризують занадто худих або занадто повних людей (вуличні антропоніми завжди намагаються висміяти чи засудити те, що найперше «впадає в очі»), напр.:

1) ‘худі’ – пол. *Sucha*, *Suchy*, *Suchotnik*, *Chudy* [Biolik 1997, 209], *Chudaj*, *Chudoła* [Łuc 2004, 110] і укр. *Суха*, *Сухий* [СППУ III, 115];

2) ‘повні’ – пол. *Grubas*, *Gruby*, *Grubal*, *Grubaśny*, *Grubasek* [Biolik 1997, 205, 209], пор. укр. *Груба*, *Грубас*, *Грубась*, *Грубенький*, *Грубий* [СППУ I, 267–268];

3) 'високі' – *Długa, Długi, Długopis* [Biolik 1997, 210], пор. укр. *Довга, Довгай, Довгаль, Довган, Довгась, Довгий* [СППУ I, 328];

4) 'низькі' – *Mała, Mały, Marny* [Biolik 1997, 210], пор. укр. *Мала, Малах, Маленьо, Малець, Малеча, Маля, Малий* [СППУ II, 193–194]. Засвідчено цікаві форми серед польських й українських антропонімів: пол. *Pitrus* 'низький і повний' і укр. *Пімпа* 'низький', пор. діал. *н'імник* 'будь-який наріст на рослині' [Аркушин 2000 II, 57] або *німперля* 'недоросток' [Грінченко III, 187].

Прізвиська, що відтворюють інші особливості індивідів: *Okularnik* 'носить окуляри' [Biolik 1997, 197], пор. укр. *Окулярник, Окулярниця* із тотожною мотивацією [СППУ III, 90]; *Kudłaty* 'має кучеряве волосся' [Biolik 1997, 205], пор. укр. *Кудла, Кудлась, Кудлочка* [СППУ II, 108]; 'за формою вух' – *Uchasz* [Biolik 1997, 205], пор. укр. *Вухай, Вухач, Вухій* [СППУ I, 211]; 'із великими зубами' – *Zębaty, Zębal, Zębacz, Zębatka* [Biolik 1997, 205], пор. укр. *Зубай, Зубайло, Зубань, Зубаста, Зубатий, Зубатка, Зубала, Зубеля, Зубель, Зубелька, Зубельник* [СППУ I, 405];

Немало прізвиськ виникли як мотиватори змалювання кольору волосся людини, напр. укр. *Білий, Білах, Білаш, Біла, Б'ялий, Білан* [СППУ I, 108–110], *Рудий* [СППУ III, 26], *Золотий* 'має руде волосся' [СППУ I, 399]. Тотожні польські антропоніми *Biały, Biała, Złoty, Siwy, Rudy* [Biolik 1997, 205].

Неодноразово такі прізвиська свідчать про метафоричне перенесення апетитива на основі подібності (стереотип у пол. прізвиськах X=jest jak X [Biolik 1997, 197]). Польські дослідники такі неофіційні антропоніми окреслюють як *порівняльні* [Biolik 1997, 206]. До них відносимо прізвиська на зразок: пол. *Ruchasz* 'носить окуляри і виглядає як сова' [Biolik 1997, 197], пор. укр. *Пугач* 'у якого великі очі', 'неприємної зовнішності' [СППУ II, 443]; пол. *Pchelka* 'малий і швидкий' [Biolik 1997, 204] і укр. *Пчела, Пчола* 'непосидючі' [Шульська 2008, 115]; пол. *Owca* 'має світле і кучеряве волосся' [Biolik 1997, 204] і укр. *Вівця* 'так жінку називає чоловік, бо у неї кучеряве волосся' [Шульська 2008, 40]; *Kot* 'швидкий, як кіт' [Biolik 1997, 197] і укр. *Кит, Ком* [СППУ II, 57, 90]; *Bomba* 'повна, як бомба' [Biolik 1997, 206], пор. укр. *Бомба* 'повний, із великим животом' [Шульська 2008, 32]; *Butelka* 'має довгу шию' [Biolik 1997, 206], пор. укр. *Бутилка* 'фігура якої схожа на пляшку' [СППУ I, 163]; *Bulldog* 'подібний на пса цієї породи' [Biolik 1997, 206], пор. укр. *Бульдог* 'із великими обвислими щоками', 'повний', 'з великою головою' [Шульська 2008, 35]; *Systema* 'повний, як цистерна' [Biolik 1997, 206], пор. укр. *Цистерна* 'дуже повна' [СППУ III, 238]; *Kaczka* 'ходить, як качка' [Biolik 1997, 206], пор. укр. *Качка* 'за особливостями ходьби, ходить, перекидаючись' [СППУ II, 44]; *Koza, Kozioł* 'мають бороди' [Biolik 1997, 206], пор. укр. *Козел* 'мав бороду' [СППУ II, 70]; *Pingwin* 'священик, подібний на пінгвіна' [Biolik 1997, 206], пор. укр. *Пінгвін* 'хода, схожа на ходу пінгвіна' [СППУ II, 398]; *Szkapra* 'ходить, як шапа' [Biolik 1997, 206], пор. укр. *Шапа* 'за особливостями ходи, ходить, накульгуючи' [СППУ III, 309]; *Świnia* 'повний, як свиня' [Biolik

1997, 206], пор. тотожне укр. *Свиня* [СППУ III, 47]; *Żyrafa* ‘висока, як жирафа’ [Biolik 1997, 206], пор. *Жирафа* ‘високого росту, має довгу шийку’ [СППУ I, 362].

Для номінації повних людей ужито прізвиська-метафори з порівняльним контекстом: *Cyklop*, *Rakieta*, *Szafa* [Biolik 1997, 210], пор. укр. *Шафа* ‘висока і повна’ [СППУ III, 293], *Циклоп* ‘сильний’ [СППУ II, 148]; худих: *Paluch*, *Patyk*, *Szkielet*, *Sztacheta* [Biolik 1997, 206], пор. укр. *Патика* ‘високий і худий’ [СППУ II, 366], *Скелет* ‘худий’ [СППУ III, 47], *Штахета* ‘дуже худа’ [СППУ III, 331]; низьких: *Liliput*, *Żaba*, *Mysz*, *Żwirek* [Biolik 1997, 206], пор. укр. *Ліліпут* ‘низький ростом’ [СППУ II, 148], *Миша* ‘низького зросту’ [СППУ II, 250]; високих: *Tuczka*, *Łoś*, *Guliwer*, *Gazela* [Biolik 1997, 206], пор. укр. *Тичка* ‘дуже висока’ [СППУ III, 141], *Лось* ‘високий і кремезний’ [Шульська 2008, 88], *Газелька* ‘худорлява висока дівчина’ [СППУ I, 217].

Осіб, схильних до повноти, часто іменують прізвиськами, похідними від назв страв, напр. пол. *Bułka*, *Hamburgier*, *Serdelek* [Biolik 1997, 206], пор. укр. *Булка* ‘повний(а) і низький(а)’ [СППУ I, 152], *Сарделька* ‘повний’ [Шульська 2008, 120]. Виявлено назви українських страв як твірні лексеми прізвиськ з ідентичним мотивом номінації: *Бульбаник* < *бул’бáник* ‘дерун’ [Аркушин 2000 I, 36], *Палінка* < діал. *пал’інка* ‘паляниця’ [Аркушин 2000 II, 23], *Пляяцок* < діал. *пл’áцок* 1. ‘корж з прісного тіста’. 2. ‘дерун’ [Аркушин 2000 II, 434],

Серед оцінно маркованої лексики як твірної бази неофіційних антропонімів уживані лексеми-характеристики внутрішніх особливостей людини: за рисами характеру, психічним станом, звичками, вподобаннями, поведінкою, моральними чи інтелектуальними якостями індивіда. У польській мові фіксуємо неофіційні найменування, які підкреслюють улюблену звичку того чи того носія, що дала поштовх до появи прізвиськ: *Polaroid* ‘носив цей прилад’ [Biolik 1997, 207], *Tik-Tak* ‘має нервовий тік, часто мружить очі’ [Biolik 1997, 207], *Torba* ‘носить напхану книжка торбу’ [Biolik 1997, 207], *Telefonistka* ‘часто розмовляє по телефону’ [Biolik 1997, 207]. Українська прізвиська виникли за тією ж особливістю, пор. *Базарник* ‘часто ходить на базар’, *Козирний* ‘любить грати в карти’, *Котлетожер* ‘любить їсти котлети’, *Нюх* ‘все завжди нюхає’, *Папай* ‘цмокав губами’, пор. *papáiy* ‘людина, яка цмокає губами’ [СППУ II, 356] [Грінченко III, 93].

Вдачу людей відображають прізвиська: пол. *Kwásny* ‘завжди ходить скривлений, незадоволений’ [Warchoł 1977, 111] і укр. *Кислий* || *Кеслий* < діал. *к’єслий* ‘засмучений’ [Аркушин 2000 I, 219]; пол. *Truten* ‘самолюб, неприступний’ [Warchoł 1977, 110], укр. *Трутень* ‘неодружений і живе з мамою’ [СППУ III, 158]; пол. *Kobra* ‘самолюбна і злостива’ [Łuc 2004, 113] і укр. *Кобра* ‘погана жінка’ [Шульська 2008, 75].

Вуличні найменування за специфікою мовлення – багатий лексичний пласт. Антропоніми цього типу мають чітку мотивацію, інколи надзвичайно розгорнуту. Такі прізвиська зазвичай виникають від того, коли людина має якийсь дефект мовлення, часто повторює одне й те ж слово чи вираз.

Специфіку мовлення людей відтворюють неофіційні найменування: пол. *Forskaczka, Wrzasklocz, Bebla, Belkot* [Łuc 2004, 109]. Українські прізвиська тотожної мотивації: *Блюмік, Льофля, Швокал, Хамрушник* < діал. *хамр'іти* 'говорити невиразно' [Аркушин 2000 II, 224], *Шепеляйло*.

Зафіксовано такі польські неофіційні назви: *Prawda, Racja Nie Racja, Rozumis, Sunia, Tego Owego, Wi Co* 'носії часто повторюють ці слова чи вирази' [Warchoń 1977, 113]. Однакові й українські прізвиська: *Значить, Оце, Добридень, Файно, Скажи так, Таким чином, Кукін Квакін*. Деякі люди отримали прізвиська за спотвореною вимовою окремих слів, пор. пол. *Diwet* 'так вимовляє слово *duet*', *Dziostko* 'так вимовляв *gniazdko*', *Kumasa* 'так говорив на *kielbasz*' [Tomczak 1992, 126]; укр. *Тутуруза* 'так вимовляв слово *кукурудза*', *Вевека* 'так говорив на *ле-леку*', *Зіручка* 'так казав на *зірочку*', *О'зео* 'так вимовляв слово *озеро*', *Ов'ев* 'так говорив слово *орел*', *Тав'анька* 'казала так на слово *таранька*'. Часто носії добре не вимовляють своїх імен, про що свідчать вуличні антропоніми: *Jósa* < Józef, *Sztefcik* < Stefan, *Zimus* < Zygmunt [Tomczak 1992, 127].

Неофіційні особові назви, вмотивовані родом заняття чи професією людей, – давні найменування. Прізвиська, утворені від назв професій, легко передавали нащадкам, і вони ставали родовими прізвищами. Проте функціонують сучасні утворення, що характерні переважно для молодіжних комунікацій. Особливим колоритом вирізняються найменування, що виникають у шкільних колективах і безпосередньо вказують на професію учителів, пор. польські й українські аналоги: *Англійка, Англічанка, Англієць* 'учителі англійської мови', *Німецька, Немка* 'учителі німецької мови', а також *Математичка, Музичка, Фізик, Хімічка*; пол. *Anglik, Anglielka, Anglica, Biologica, Chemica, Histerycsa, Rusek, Rusin, Polaczka, Polka* [Biolik 1997, 207]. Деякі вчительські прізвиська постали на основі внутрішнього асоціативного зв'язку і мають конотативний характер: укр. *Глобус* 'учитель географії', *Жаба, Інфузорія Туфелька* 'учителі біології', *Аміак, Атом Менделєєва, Хлор, Молекула* 'учителі хімії', *Нотка, Дудочка* 'учителі музики'; пол. *Apostoł* 'учитель релігії', *Atom* 'учитель хімії', *Pi, Wektor* 'учителі математики' [Biolik 1997, 207].

Твірною базою антропонімів цієї мотиваційної характеристики виступають і нейтральні агенти на зразок пол. *Kowal, Medyk* [Biolik 1997, 205], укр. *Агроном, Бригадир, Слюсар* тощо.

У системі досліджуваних неофіційних назв осіб побутують антропоніми, що вказують на місце проживання людей, їх зв'язок із територіальним чинником або міграційним рухом. Особливо цікаві в цьому контексті багатокомпонентні назви з докладною, розгорнутою інформацією про місце проживання людини, пор. пол. *Mietek z pola, Janka z pola, Jochaśka z końca wsi, Ryczkowo z zagród* [Łuc 2004, 115]. Подібні українські неофіційні антропоніми: *Проня з Лужи, Маринерка з Шурубувки, Зося з Хутора, Пра з Могілок*, що функціонують у говірці с. Берестяне Ківерцівського р-ну Волинської обл.

Відомо, що антропонімі номінації характеризуються нестандартністю й оригінальністю. Це зумовлено тим, що прізвиська часто вмотивовані незвичайним випадком чи особливою подією в житті носія, добре відомою комунікаторам. Цей випадок чи подія визначають ідентифікацію людини в оточенні, стають її “візитівкою” на все життя. Мотиви таких номінацій відомі лише одним комунікаторам-іменувачам, які ці прізвиська вигадали. Наприклад, польські неофіційні антропоніми *Jama Ustna* ‘виголосив нецікавий реферат на цю тему’, *Podpalona Szkoła* ‘пробував підпалити школу’ [Łuc 2004, 115] й подібні українські прізвиська: *Спяляний Петро* ‘гасив вогонь, коли горіло село’, *Монах* ‘був у тюрмі і повернувся звідти з бородою’, *Космонавт* ‘ще хлопцем падав із четвертого поверху, але лишився живим’.

Серед представленого неофіційного антропонімного масиву польської та української мови засвідчено чимало прізвиськ, які живуть серед людей, проте на рівні синхронії мають повністю втрачені мотиви називання (їх уже не пам’ятають респонденти).

Отже, проведений співставний аналіз українських і польських прізвиськ дозволяє стверджувати про наявність тотожних українсько-польських стереотипів у виборі номінативного інструментарію, мотиваційної характеристики, тотожних лексем і словотвірних формантів, присутності конотативного наповнення та функціональної специфіки неофіційних антропонімів.

Бібліографія

- Аркушин 2000** – АРКУШИН Г. Л., *Словник західнополіських говірок : у двох т.*, Луцьк.
- Грінченко** – *Словарь української мови / уряд. з дод. влас. м-лу Б. Д. Грінченко*, т. I–IV, Київ.
- Дуйчак 1994** – ДУЙЧАК М., *Прізвиська та їх мотивація*, [у:] *Проблеми сучасної ареології*, Київ, с. 256–259.
- Крыжановская 1984** – КРЫЖАНОВСКАЯ С. Г., *Баба-Яга или... Фантомас (о прозвищах)*, [у:] *Этническая ономастика*, Москва, с. 100–102.
- СППУ** – *Словник прізвиськ північно-західної України: у трьох т.*, уряд. Г. Л. Аркушин, Луцьк 2009.
- Федотова 2008** – ФЕДОТОВА Н. М., *Сучасні прізвиська Луганщини : когнітивна прагматика творення тексту оніма*, Луганськ.
- Чабаненко 1976** – ЧАБАНЕНКО В. А., *Прізвиська в системі експресивних засобів народнорозмовної мови (на матеріалі говірок Запорізької та Дніпропетровської областей)*, [у:] *Повідомлення Української ономастичної комісії*, Київ, с. 16–20.
- Чорненький 1997** – ЧОРНЕНЬКИЙ Я. Я., *Асоціація і творення прізвиськ в сучасній українській мові*, [у:] *Slawistyka 2. Uniwersetetu Opolski*, Opole, s. 101–107.
- Чучка 2008** – ЧУЧКА П. П., *Антропонімія Закарпаття*, Київ.
- Шульська 2008** – ШУЛЬСЬКА Н. М., *Словник прізвиськ жителів межиріччя Стиру та Горині*, Луцьк.
- Biolik 1997** – BIOLIK M., *Przezwiseka nauczycieli i uczniow o przejrzystej motywacji semantycznej*, „Onomastica”, R. XLII, s. 45–50.
- Gala 1981** – GALA S., *W sprawie jezykowej definicji nazw osobowych*, „Onomastica”, R. XXVI, s. 41–51.

- Królikowska-Tomaszewska 1977** – KRÓLIKOWSKA-TOMASZEWSKA S., *Przezviska więzienne*, „Onomastica”, R. XXII, s. 179–199.
- Łuc 2004** – ŁUC I., *Przezviskowe twory środowiskowe i ich zróżnicowanie motywacyjne*, „Onomastica”, R. XLIX, s. 95–121.
- Mrózek 1975** – MRÓZEK R., *Z problematyki przezvisk beskidzkich*, „Onomastica”, R. XX, s. 261–273.
- Rutkiewicz 1998** – RUTKIEWICZ M., *Przydomki i przezviska we wsi Bolewice koło Nowego Tomysła oraz ich formy marytonimiczne, patronimiczne i matronimiczne*, „Onomastica”, R. XLIII, s. 141–160.
- SJP** – *Słownik języka polskiego*, t. VII, red. W. Doroszewski, s. 132.
- Tomczak 1992** – TOMCZAK L., *Nieoficalna antroponimia smęgorzowa (gmina Dąbrowa Tarnowska)*, [w:] *Rozprawy Komisji Językowej*, t. XVIII, Wrocław, s. 123–139.
- Warchoń 1977** – WARCHOŃ S., ZAWITKOWSKA L., *Antroponimia wsi Motycz w Lubelskiem*, „Onomastica”, R. XXII, s. 103–128.